

Registro Nr. 1871

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJS ARCHYVAS

FONDAS NR. 376 (SA)

VILNIAUS ROMOS KATALIKŲ VYSKUPIJOS DEKANATŲ APRAŠYMŲ KOLEKCIJA

ОПИСАНИЯ ДЕКАНАТОВ ВИЛЕНСКОЙ РИМСКО-КАТОЛИЧЕСКОЙ ЕПАРХИИ

VILNIAUS ROMOS KATALIKŲ VYSKUPIJOS DEKANATŲ APRAŠYMŲ KOLEKCIJOS

ДОКУМЕНТŲ АПЫРАŠAS NR. 1

CHRONOLOGINĖS RIBOS: 1784 m.

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOS ARCHYVAS
PAŽYMA APIE VILNIAUS ROMOS KATALIKŲ VYSKUPIJOS DEKANATŲ
APRAŠYMŲ KOLEKCIJĄ NR. 376 (SA)

2022-06-07 Nr. A7-28

Vilnius

I. INFORMACIJA APIE FONDO SUDARYTOJĄ

XVIII a. antroje pusėje Abiejų Tautų Respublikoje (toliau – ATR) aktuali klausimu tapo detalaus valstybės žemėlapio sudarymas. Lenkijos karalius ir Ldk didysis kunigaikštis Stanislovas Augustas Poniatovskis šią svarbią užduotį pavedė savo dvaro geografui ir kartografui Karoliui Hermanui de Pertesui (*Karol de Perthées*). Įgyvendinant šį projektą K. Pertesas nutarė pasitelkti Romos katalikų bažnyčios hierarchus. Vietinių dvasininkų sudaryti katalikų parapijų topografiniai aprašymai turėjo tapti pagrindiniu duomenų šaltiniu, sudarant ATR ir jos atskirų administracinių-teritorinių vienetų žemėlapius.

1778 m. Lenkijos karaliaus broliui vyskupui Mykolui Jurgiui Poniatovskiui pavaldžioje Plocko vyskupijoje buvo sudaryti pirmieji Romos katalikų bažnyčios dekanatų aprašymai. Šio sumanymo sėkmė paskatino vyskupą Mykolą Poniatovskį, 1784 m. paskirtą Lenkijos primu (arkivyskupu), pradėti jį įgyvendinti visoje valstybės teritorijoje.

Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje (toliau – LDK) šiam projektui vadovavo ir jį koordinavo Vilniaus vyskupas Ignatas Jokūbas Masalskis.¹ 1784 m. liepos 7 d. ganytojiškame laiške jis pavedė Vilniaus vyskupijos dekanams, duoti nurodymus klebonams iki rugpjūčio 15 d. pateikti jiems priskirtų parapijų topografinius aprašymus.² Dekanams taip pat buvo pavesta iki 1784 m. rugsėjo 1 d. parapijų aprašymus pristatyti į vyskupo kanceliariją Vilniuje.

Visus aprašymus buvo nurodyta rašyti lenkų kalba. Jie turėjo tapti pagrindu, rengiant tikslų vyskupijos žemėlapi. Nuo 1669 m. Vilniaus vyskupija administraciniu-teritoriniu požiūriu buvo suskirstyta į 26 dekanatus, kuriems priklausė 423 Romos katalikų parapijos ir 137 filijinės bažnyčios.³

Vyskupo Ignato Masalskio laiške buvo pateikta išsami parapijos aprašymo instrukcija, kurią sudarė detalios parengtos devynių punktų klausimynas. Jo nuostatų kunigai privalėjo griežtai laikytis. Pirmame klausimyno punkte buvo privaloma nurodyti: tikslią bažnyčios vietą, abėcėline tvarka išvardinti visas priklausančias parapijas gyvenamąsias vietas, atstumus tarp jų ir parapijos

¹ KASABUŁA, Tadeusz; *Ignacy Masalski biskup wileński* – Lublin, 1998.

² VAITKEVIČIUS, Vyktintas; *Padavimai iš 1784 m. Vilniaus vyskupijos dekanatų aprašymų*//Tautosakos darbai, t. XXXV, 2008.

³ KURCZEWSKI, Jan; *Biskupstwo wileńskie* –Wilno, 1912, p. 467-469.

centro bei jų geografinę padėtį šventovės atžvilgiu.⁴ Prie kiekvienos gyvenvietės buvo būtina nurodyti jos savininką ar nuomininką.

Pagal antrą ir trečią klausimyno punktą turėjo būti nurodytos kaimynystėje esančios parapiinės bažnyčios, miestai, tame tarpe ir nepriklausę nurodytam dekanatui, taip pat atstumai tarp jų. Ketvirtame punkte buvo detalieji aprašomi visomis pagrindinėmis kryptimis iš parapijos centro vedantys keliai, keliautojų patogumui nurodant, vieno ar kito kelio nuokalnes ar įkalnes, vingius, išsišakojimus, pakelėje esančias sodybas, smukles, kryžius, brastas, tiltus.⁵ Taip pat buvo būtina pažymėti parapiją kertančių administracinės vaivadijų ir pavietų sienas bei geografinę parapijos padėtį jų atžvilgiu.

Atstumai tarp visų objektų buvo matuojami myliomis. Aprašymuose sutinkamos trijų tipų mylios: didžioji, vidutinė ir mažoji. Klebonai dažniausiai savo matavimuose taikė didžiąją mylią, kuri prilygo 8228 m. Atatinkamai vidutinę mylią sudarė 6470 m, o mažąją – 5703 m.

Sudarant parapijos aprašymą buvo privaloma pateikti svarbiausius duomenis apie jos ribose esančius miškus, upes, pelkes, ežerus, tvenkinius, malūnus, lentpjūves, taip pat senovės paminklus.⁶ Aprašant miškus buvo būtina išvardinti kokios medžių rūšys juose augo. Parapijų aprašymai buvo rašomi ant vienodo formato popieriaus ir sudaromi keliais egzemplioriais, vienas iš kurių atiduodamas dekanui, kuris jį siuntė Vilniaus vyskupui. Sudarytų dokumentų autentiškumą kunigai turėjo patvirtinti savo parašais.

1784 m. rudenį į Vilniaus vyskupijos kanceliariją atsiųsti parapijų aprašymų originalai buvo suskirstyti pagal dekanatus ir surišti į kelias bylas. 1788 m. vyskupas Ignotas Masalskis Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų originalus perdavė Lenkijos karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio kanceliarijai Varšuvoje.

Po trečiojo ATR padalijimo dekanatų aprašymai kartu su kitais karaliaus kanceliarijos dokumentais buvo išvežti į Rusijos gilumą, kur pateko į Peterburgo imperatoriškąją viešąją biblioteką. Pagal 1921 m. Rygos taikos sutartį tarp Lenkijos ir Tarybų Rusijos šie dokumentai 1930 m. buvo gražinti ir saugojami Lenkijos Nacionalinėje bibliotekoje. 1944 m. Varšuvos sukilimo metu, Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų dokumentų originalai, kaip ir daugelis kitų ATR paveldo rašytinių paminklų, vokiečių buvo sunaikinti.⁷

Būtina pažymėti, kad šalia originalų, Lietuvos didžiojo kanclerio Joachimo Chreptavičiaus nurodymu buvo sudaryti Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų nuorašai. Iš viso parengti 24 aprašymų nuorašų tomai. Jie buvo perrašyti vieno raštininko ranka. Nuorašai šiek tiek

⁴ SIWICKA, Iwona; Dekanat oszmiański w 1784 r. w świetle opisów parafii – Białystok, 2007.

⁵ KRAHEL, Aleksandra; *Opisy parafii dekanatu trockiego w diecezji wileńskiej 1784-edycja źródeł historycznych* – Białystok, 2015, p. 3.

⁶ VAITKEVIČIUS, Vyktintas; *Padavimai iš 1784 m. Vilniaus vyskupijos dekanatų aprašymų*//Tautosakos darbai, t. XXXV, 2008.

⁷ MAROSZEK, Józef; *Dekanat miński diecezji wileńskiej w świetle opisów parafii z 1784 r.* - Białystok, 2010.

skyrėsi nuo originalų. Juose buvo pataisyta lenkų kalbos rašyba, sudėlioti, kur jų nėra, skyrybos ženklai, bandyta suvienodinti vietovardžių pavadinimus.

Kiekvienam Vilniaus vyskupijos dekanatui buvo sudaryta atskira byla. Pirmus dvylika tomų sudarė Pabaisko, Vilniaus, Rodūnios, Kauno, Trakų, Ašmenos, Svyrių, Breslaujos, Kupiškio, Ukmergės, Minsko ir Radoškovičių dekanatų aprašymų nuorašai. Šiuo metu jie yra saugomi Lietuvos valstybės istorijos archyve Vilniuje fonde Nr. 376 (SA) „Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų kolekcija“.⁸ Minėtų dekanatų parapijų aprašymai apėmė didelę dalį dabartinės Lietuvos bei dalį Baltarusijos teritorijos.

Likusius dvylika tomų - nuo dvylikto iki dvidešimt ketvirto, sudarė Lydos, Simno, Gardino, Alvito, Polocko, Naugarduko, Slonimo, Ružanų, Volkovysko, Bobruisko, Augustavo ir Knišino dekanatų aprašymų nuorašai. Jie saugomi Kijeve Ukrainos Mokslų akademijos Nacionalinės bibliotekos rankraščių skyriuje.⁹ Šiose bylose sudaryti dekanatų aprašymai, kurie apima dalį Lietuvos, Baltarusijos ir šiaurės rytų Lenkijos teritorijų.

II. DOKUMENTŲ SUTVARKYMAS

Bendrosios žinios apie fondo dokumentus

1795 m. po trečiojo ATR padalijimo Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų 24 nuorašų toms pervežė į Ščorsų dvarą prie Naugarduko, priklausiusį garsiai LDK magnatų Chreptavičių giminei, kur jie iki 1855 m. buvo saugomi Ščorsų bibliotekos fonduose. Apie 1855 m. dvylika pirmųjų dekanatų aprašymų nuorašų tomų buvo padovanoti Vilniaus senienu muziejui, kurio steigėju buvo žymus istorikas-kolekcionierius grafas Eustachijus Tiškevičius. Šių bylų saugojimą minėtose vietose kaip nuosavybės ženklai, patvirtina jose likę antspaudai.

1864 m. carinė valdžia muziejų panaikino, o dalį jos fondų perdavė 1865 m. atidarytai Vilniaus viešajai bibliotekai. Tikėtina, kad kartu su jais buvo perduotos ir Vilniaus vyskupijos dekanatų aprašymų bylos.

Likusieji dvylika tomų, nuo dvylikto iki dvidešimt ketvirto, Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų nuorašų toliau liko Chreptavičių Ščorsų dvaro bibliotekoje. Prieš pat pirmą pasaulinį karą jos pateko į Kijevo, kur iki šiol saugomos Ukrainos Mokslų akademijos Nacionalinėje bibliotekoje.

1852 m. balandžio 2 d. Rusijos imperatorius Nikolajus I paskelbė įsaką „dėl vakarinių gubernijų centrinių senųjų aktų archyvų Kijeve, Vitebske ir Vilniuje įsteigimo.“¹⁰ Remiantis šiuo

⁸ LVIA, F. 376 (SA), ap. 1, B. Gor. Nr. 18580, 19245-19249, 19251-19255, 19259.

⁹ MAROSZEK, Józef, *Dekanat miński diecezji wileńskiej w świetle opisów parafii z 1784 r.* - Białystok, 2010.

¹⁰ *Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе.* Том XXVII. – Санкт-Петербург; 1853. с. 228-230.

įsaku buvo įsteigtas Vilniaus centrinis senųjų aktų archyvas, kuriame turėjo būti sukaupti visi LDK veikusių įstaigų ir institucijų aktai, surašyti iki 1799 m. Šio archyvo direktoriumi buvo paskirtas Nikita Gorbačevskis. Archyvo išlaidoms iš valstybės išdo buvo skirta 2300 rublių, o jo veiklą kontroliavo Rusijos imperijos liaudies švietimo ministerija.

1872 m. buvo išleistas N. Gorbačevskio sudarytas spausdintinis Vilniaus senųjų aktų archyvo bylų inventorinis apyrašas, pavadintas Katalogu, kuriame buvo įrašytos 18243 bylos. Į šį katalogą Vilniaus vyskupijos dekanatų aprašymų bylos nepateko. Kada ir kokiomis aplinkybėmis minėtos bylos pateko į Vilniaus centrinį senųjų aktų archyvą yra nežinoma.

Daugiau žinių apie Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų bylas yra pateikta 1880 m. birželio 20 d. sudarytame Vilniaus centrinio senųjų aktų archyvo gautų bylų priėmimo akte.¹¹ Jame nurodyta, kad jos buvo rastos archyve tarp 750 neaprašytų ir neapskaitytų bylų.

Dvylika rastų Vilniaus vyskupijos dekanatų aprašymų bylų buvo įrašytos į papildomą rankraštinį N. Gorbačevskio senųjų aktų katalogą (papild. Gor. kat. Nr. 18580, 19245-19249, 19251-19255, 19259).¹² Šis katalogas buvo didžiąja dalimi sudarytas iš bylų, į archyvą patekusių 1873-1914 m. laikotarpyje, ir neįtrauktų į 1872 m. spausdintinį N. Gorbačevskio katalogą. Visos dekanatų aprašymų bylos papildomame rankraštiniame kataloge turėjo inventorinius numerius ir antraštes rusų kalba, nurodytos jų chronologinės ribos ir lapų kiekis.

XX a. vykę pasauliniai karai ir okupacijos skaudžiai atsiliepė Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui. Jis ne kartą buvo išvežtas į užsienį ir vėl grąžintas į Lietuvą. Nemažai bylų dingo arba atsidūrė kitų šalių archyvuose.

1919 m. Lenkijos valdžia užimtame Vilniuje įsteigė Vilniaus valstybinį archyvą. Į jo fondus buvo įtraukti ir panaikinto Vilniaus senųjų aktų archyvo dokumentai, kurioms priklausė ir Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų bylos. Iš apskaitos dokumentų yra žinoma, kad 1939 m. čia buvo saugota 11 šių bylų.

Po antro pasaulinio karo Vilniaus centrinio senųjų aktų archyvo bylos perėjo LTSR centrinio valstybinio archyvo žinion. 1946 m., siekiant įvesti tikslią Lietuvos archyvuose saugomų fondų apskaitą ir kontrolę, Vyriausioji archyvų valdyba prie TSRS vidaus reikalų ministerijos išleido potvarkį, kuriuo LTSR archyvų valdybai nurodoma užregistruoti visus tuo metu buvusius archyvų fondus, suteikiant jiems numerius. Vykdam šį potvarkį, 1949-1951 m. Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų kolekcijai buvo suteiktas fondo Nr. 376 (SA). 1950 m. pagal archyvo apskaitą šiame fonde buvo 3 (trys) bylos.

¹¹ LVIA, F. 594, Ap. 1, B. 676, l. 272v-273.

¹² Дополнительная рукописная опись Древних актов Н. Горбачевского 1873-1914 гг., l. 72v, 83-83v.

1957 m. sausio 1 d. Vilniuje buvo įsteigtas LTSR centrinis valstybinis istorijos archyvas, kuriam iš LTSR centrinio valstybinio archyvo buvo perduoti Senųjų aktų fondai, tame tarpe ir fondas „Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų kolekcija“. Tuo metu kaip fondo Nr. 376 (SA) apskaitos dokumentas buvo naudojamas papildomas rankraštinis N. Gorbačevskio Senųjų aktų katalogas.

1983 m. Lietuvos TSR centriniam valstybiniam istorijos archyve atlikus Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų kolekcijos fondo Nr. 376 (SA) bylų kiekio ir fizinės būklės patikrinimą, nustatyta, kad N. Gorbačevskio papildomame rankraštiname kataloge yra 12 (dvylika) bylų (papild. Gor. kat. Nr. 18580, 19246-19249, 19251-19255, 19259, 19295). Taigi patikrinimas, patvirtino faktinį šiam fondui priklausančių bylų kiekį.

1986 m. kovo mėn. buvo sudarytas fondo 376 (SA) apyrašas Nr. 1. Jame įrašytos dvylika bylų, anksčiau priklausiusių N. Gorbačevskio papildomam rankraštiniam katalogui. Šis apyrašas turėjo eilę trūkumų: rusų kalba sudarytos bylų antraštės buvo pernelyg trumpos ir neišsamios, taip pat kaip archyvo apskaitos numeriai buvo palikti seni papildomo rankraštinio N. Gorbačevskio katalogo numeriai.

2018 m. kovo 27 d. fondo Nr. 376 (SA) apyraše Nr. 1 buvo aptikta apskaitos klaida. Išduodant bylas į skaityklą nustatyta, kad fondo Nr. 376 apyraše Nr. 1 apskaitos vieneto Nr. 19295 nėra, o faktiškai yra byla Nr. 19245. Išaiškėjo, kad klaida įsivėlė perrašant neteisingai perskaitytos bylos numerį.

2022 m. buvo sudarytas naujas fondo Nr. 376 (SA) „Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų kolekcija“ apyrašas Nr. 1. Fonde Nr. 376 (SA) yra vienas apyrašas.

Iš viso fonde Nr. 376 (SA) „Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų kolekcija“ yra 12 apskaitos vienetų, kurių chronologinės ribos 1784 m.

Vilniaus vyskupijos dekanatų aprašymų kolekcijos dokumentų apyrašas Nr. 1

Iš naujo patyrinėti ir pertvarkyti Senuosius aktus imtasi, norint ištaisyti papildomo N. Gorbačevskio kataloge pastebėtus bylų aprašymo trūkumus ir netikslumus. 2022 m., sudarant fondo Nr. 376 (SA) „Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų kolekcija“ apyrašą Nr. 1, buvo atlikti šie darbai:

- 1) bylų kiekio, fizinės būklės patikrinimas;
- 2) bylų priklausymo fondui nustatymas;
- 3) dokumentų tikslių chronologinių ribų nustatymas;
- 4) bylų antraščių lietuvių ir rusų kalbomis sudarymas;
- 5) naujų apskaitos numerių suteikimas apskaitos vienetams.

Naujai sudarytame Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų kolekcijos fondo Nr. 376 (SA) apyraše Nr. 1 kiekviena iš dvylikos (12) bylų gavo naują apskaitos numerį, tačiau šalia jų lieka nurodyti ir ankstesni papildomo rankraštinio N. Gorbačevskio katalogo numeriai.

Visas fondo Nr. 376 (SA) apyrašo Nr. 1 bylas sudaro vieno tipo dokumentai. Tai yra dvylikos Vilniaus vyskupijos dekanatų - Pabaisko, Vilniaus, Rodūnios, Kauno, Trakų, Ašmenos, Svyrių, Breslaujos, Kupiškio, Ukmergės, Minsko ir Radoškovičių parapijų aprašymai. Jose pateikti duomenys apie 221 Romos katalikų bažnyčių parapiją. Parapijų kiekis kiekviename atskirame dekanate labai skiriasi: nuo 12 parapijų Rodūnios iki 29 parapijų Breslaujos dekanatuose. Visos bylos yra dokumentų nuorašai, kurių originalai buvo surašyti 1784 m.

Vilniaus vyskupijos parapijų aprašymai yra neįkainojamas Lietuvos gyvenamųjų vietovių istorijos ir kraštotyros šaltinis. Nemažai vietovardžių ir vandenvardžių jose yra nežinomi iš kitų rašytinių šaltinių arba paminėti pirmą kartą.

Būtina pažymėti, kad be fondo Nr. 376 (SA) bylų, LVIA fondo Nr. 694 „Vilniaus Romos katalikų metropolijos kurija“ apyraše Nr. 1, XXI a. pr. buvo rasti keli Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų originalai.¹³ Tris šio fondo bylas sudaro autentiški klebonų ranka rašyti 248 katalikų bažnyčių parapijų aprašymai.¹⁴ Rastos bylos, tyrinėtojų nuomone, yra 1784 m. Vilniaus vyskupijos dekanatų aprašymų originalų antrieji egzemplioriai likę Lietuvoje ir iki 1945 m. saugomi Vilniaus vyskupijos kurijos archyve.

Aprašant fondo Nr. 376 (SA) apyrašo Nr. 1 bylas nefondinių bylų jame nerasta. Bylų fizinis stovis yra nurodytas apyrašo Nr. 1 lentelės pastabų skiltyje. Visi apyrašo Nr. 1 dokumentai parašyti lenkų kalba. Tvarkant pirmą apyrašą, sudarytos naujos išsamios bylų antraštės lietuvių ir rusų kalbomis, kuriose išvardintos visos kiekvieną dekanatą sudarančios parapijos ir nurodyti jų aprašymų lapai byloje.

Iš viso į fondo Nr. 376 (SA) Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dekanatų aprašymų kolekcijos apyrašą Nr. 1 įrašyti 12 apskaitos vienetai, kurių chronologinės ribos 1784 m.

Informacijos ir sklaidos skyriaus
vyriausiasis archyvistas

Aleksandr Baniusevič

¹³ LVIA, F. 694, Ap. 1, B. 3504, 3508, 3994.

¹⁴ MAROSZEK, Józef; *Dekanat miński diecezji wileńskiej w świetle opisów parafii z 1784 r.* - Białystok, 2010.

ПЕРЕВОД СПРАВКИ ФОНДА № 376 „ОПИСАНИЯ ДЕКАНАТОВ ВИЛЕНСКОЙ РИМСКО-КАТОЛИЧЕСКОЙ ЕПАРХИИ“

I. ИНФОРМАЦИЯ О ФОНДООБРАЗОВАТЕЛЕ

Во второй половине XVIII в. в Речи Посполитой насущным вопросом стало создание детальной карты государства. Король Польши и великий князь литовский Станислав Август Понятовский эту важную задачу поручил своему придворному географу и картографу Каролу Герману де Пертесу (*Karol de Perthées*). Для реализации проекта К. Пертес решил привлечь иерархов римско-католического костёла. Составленные местными священниками топографические описания католических приходов должны были стать основным источником данных при создании карты Речи Посполитой и её административно-территориальных единиц.

В 1778 г. в Плоцком епископстве, управляемом братом польского короля епископом Михалом Ежим Понятовским, были составлены первые описания деканатов римско-католической церкви. Успешные результаты данного замысла заставили Михала Понятовского, назначенного в 1784 г. примасом (архиепископом) Польши, распространить это начинание по всей территории государства.

В Великом княжестве Литовском (далее – ВКЛ) проектом руководил и его координировал виленский епископ Игнацы Якуб Масальский. В своём пастырском письме от 7 июля 1784 г. он поручил деканам Виленского епископства дать указания приходским священникам до 15 августа представить топографические описания ими управляемых приходов. Деканам также было поручено до 1 сентября 1784 г. доставить описания приходов в Вильно в канцелярию епископа.

Все описания было указано писать на польском языке. Они должны были стать основой при создании точной карты епископства. С 1669 г. Виленское епископство было поделено на 26 деканатов, которым принадлежали 423 римско-католические приходские и 137 филиальных костёлов.

В письме епископа Игнация Масальского была подробная инструкция для описания прихода. Она представляла собой детальную анкету-вопросник, состоящую из 9 пунктов. Этим положением ксендзы были обязаны строго придерживаться. Согласно первому пункту вопросника было предписано: точно указать местонахождение костёла, в алфавитном порядке перечислить все принадлежащие приходу населённые пункты и указать расстояния между ними и приходским центром, а также их географическое положение в отношении костёла. Анкета обязывала указывать владельца или арендатора каждого поселения.

Согласно второго и третьего пункта вопросника должны были указаны: все близлежащие костёлы, города, в том числе и не принадлежащие указанному деканату, также расстояния между ними. В четвёртом пункте подробно описывались по всем главным направлениям из приходского центра идущие дороги. При этом для удобства путешественников, должны были указаны спуски, подъёмы, изгибы, разветвления каждой из дорог, а также располагавшиеся возле них усадьбы, корчмы, кресты, броды, мосты. Также было обязательно отметить проходящие в пределах прихода административные границы воеводств и поветов и географическое положение прихода в отношении их.

Расстояния между всеми объектами измерялись милями. В описаниях встречаются три типа миль: большая, средняя и малая. Плебаны чаще всего в своих измерениях расстояний применяли большую милю, которая равнялась 8228 метров. Соответственно средняя милю составляли 6470 м, а малую – 5703 метра.

При составлении описания прихода обязательно было представить основные данные о находящихся в его границах лесах, реках, болотах, озёрах, прудах, мельницах, лесопильнях, а также о памятниках старины. Описывая леса надо было перечислить какого вида деревья в них росли. Описания приходов составлялись на одинакового размера бумаге в нескольких экземплярах, один из которых был предназначен декану, который его посылал виленскому епископу. Подлинность документов священники заверяли своими подписями.

Осенью 1784 г. присланные в канцелярию Виленского епископства подлинники описаний приходов были распределены по деканатам и сшиты в несколько дел. В 1788 г. епископ Игнацы Масальский оригиналы описаний деканатов Виленской римско-католической епархии передал в канцелярию польского короля Станислава Августа Понятовского в Варшаве.

После третьего раздела Речи Посполитой описания деканатов вместе с другими документами королевской канцелярии были вывезены в глубь России, где попали в Петербургскую Императорскую публичную библиотеку. По Рижскому мирному договору 1921 г. между Польшей и Советской Россией эти документы в 1930 г. были возвращены и хранились в Национальной библиотеке Польши. Во время варшавского восстания 1944 г., подлинные документы описаний деканатов Виленской римско-католической епархии, как и многие другие памятники письменного наследия Речи Посполитой были немцами уничтожены.

Важно отметить, что кроме подлинников, по указанию великого канцлера литовского Иоахима Хрептовича были составлены копии описаний деканатов Виленской римско-католической епархии. Всего было составлено 24 тома копий. Они были переписаны одним писарем. Копии несколько отличались от подлинников. В них были исправлены письменные

ошибки польского языка, расставлены, где их не было, знаки препинания, предприняты попытки унифицировать названия местностей.

Каждому деканату Виленской епархии было составлено отдельное дело. Первые двенадцать томов принадлежали копиям описаний Побойского, Виленского, Радуньского, Ковенского, Трокского, Ошмянского, Свирского, Браславского, Купишского, Вилкомирского, Минского и Радошковичского деканатов. В настоящее время они находятся в Литовском государственном историческом архиве в Вильнюсе и принадлежат фонду № 376 „Описания деканатов Виленской римско-католической епархии“. Описания приходоупомянутых деканатов охватывают большую часть территорий современной Литвы и Белоруссии.

Оставшиеся двенадцать томов, от двенадцатого до двадцать четвертого, состояли из копий описаний Лидского, Симненского, Гродненского, Ольвитского, Полоцкого, Новогрудского, Слонимского, Ружанского, Волковыского, Бобруйского, Августовского и Кнышинского деканатов. Они хранятся в Киеве в рукописном отделе Национальной библиотеки Академии Наук Украины. В этих делах составлены описания деканатов, которые охватывают часть территорий Литвы, Белоруссии и северо-востока Польши.

II. СОЗДАНИЕ ФОНДА И ЕГО СТРУКТУРА

Сведения о фонде

В 1795 г., после третьего раздела Речи Посполитой, 24 тома копий описаний деканатов Виленской римско-католической епархии перевезли в имение Щорсы около Новогрудка, принадлежащее знаменитому литовскому магнатскому роду Хрептовичей, где они до 1855 г. хранились в фондах Щорсовской библиотеки. Примерно в 1855 г. первые двенадцать томов копий описаний деканатов были переданы музею Древности в Вильне, создателем которого был известный историк-коллекционер граф Евстафий Тышкевич. Хранение дел в упомянутых местах подтверждают, оставшиеся в них как знаки собственности печати.

В 1864 г. царская власть музей закрыла, а часть хранившихся в нём фондов в 1865 г. передала Виленской публичной библиотеке. Вполне вероятно, что вместе с ними были переданы и дела описаний деканатов Виленской епархии.

Оставшиеся двенадцать томов, от двенадцатого до двадцать четвертого, копий описаний деканатов Виленской римско-католической епархии дальше находились в Щорсовской библиотеке Хрептовичей. Перед началом Первой мировой войны они были перевезены в Киев, где в настоящее время хранятся в Национальной библиотеке Академии Наук Украины.

2 апреля 1852 г. император России Николай I издал указ „об учреждении в Киеве, Витебске и Вильно центральных архивов древних актов“. Согласно этому указу, в Виленском центральном архиве древних актов, которое курировало министерство народного просвещения Российской империи должны были быть собраны все документы, составленные до 1799 г. Директором архива был назначен Никита Горбачевский. Для нужд учреждения из государственной казны выделено 2300 рублей.

В 1872 г. Н. Горбачевским была издана опись-каталог дел, находящихся в Виленском центральном архиве древних актов. В него были внесены 18243 дела. В этот каталог дела описаний деканатов Виленской епархии не вошли. Когда и при каких обстоятельствах они попали в Виленский центральный архив древних актов неизвестно.

Больше сведений о делах описаний деканатов Виленской римско-католической епархии имеется в акте приёма дел Виленского центрального архива древних актов, составленного 20 июня 1880 г. В нём указано, что они были обнаружены в архиве среди 750 неописанных и неучтённых дел.

Двенадцать обнаруженных дел описаний деканатов Виленской епархии были внесены в дополнительный рукописный каталог Н. Горбачевского (доп. кат. Гор. № 18580, 19245-19249, 19251-19255, 19259). В большинстве он состоял из дел, попавших в архив в течении 1873-1914 гг. и не вошедших в печатный каталог Н. Горбачевского. Все дела описаний деканатов в дополнительном рукописном каталоге Н. Горбачевского имели инвентарные номера и заголовки на русском языке, были указаны их хронологические границы и количество листов.

В XX в. прошедшие мировые войны и оккупации болезненно отозвались на судьбе Виленского центрального архива древних актов. Он несколько раз был вывезен за границу. Немало дел потерялось или оказалось в архивах соседних государств.

В 1919 г. власти Польши в занятом Вильно учредили государственный архив. В его фонды были включены и документы упразднённого Виленского центрального архива древних актов, которым принадлежали дела описаний деканатов Виленской римско-католической епархии. В 1939 г. по архивным документам здесь было учтено 11 дел.

После второй мировой войны дела Виленского центрального архива древних актов перешли в ведение центрального государственного архива Лит.ССР. В 1946 г. Архивное управление Лит.ССР получило указание Главного Архивного управления при МВД СССР о взятии всех архивных фондов на учёт и присвоении им номеров. Выполняя это указание, в 1948–1951 гг. фонду „Описания деканатов Виленской римско-католической епархии“ был присвоен № 376. В 1950 в нём было 3 (три) дела.

1 января 1957 г. в Вильнюсе был учрежден центральный государственный исторический архив Лит.ССР, в который из центрального государственного архива были переданы Древние акты, в том числе и фонд „Описания деканатов Виленской римско-католической епархии“. В то время как учётный документ фонда № 376 использовался. дополнительный рукописный каталог Н. Горбачевского.

В 1983 г. в центральном государственном историческом архиве Лит.ССР была проведена проверка наличия и состояния дел фонда № 376 „Описания деканатов Виленской римско-католической епархии“. В результате проверки было установлено, что в дополнительном рукописном каталоге древних актов Н. Горбачевского оказалось в наличии 12 дел (доп. кат. Гор. № 18580, 19246-19249, 19251-19255, 19259, 19295). Проверка подтвердила фактическое количество дел принадлежащих фонду.

В марте 1986 г. была составлена опись № 1 фонда № 376. В неё вошли двенадцать дел ранее принадлежащих дополнительному рукописному каталогу Н. Горбачевского. Эта опись имела ряд недостатков: на русском языке составленные заголовки дел были слишком короткие и несодержательные, также как номера архивного учёта были оставлены старые номера дополнительного рукописного каталога Н. Горбачевского. 27 марта 2018 г. в описи № 1 фонда № 376 была обнаружена ошибка учёта. При выдаче дел в читальный зал было установлено, что в описи № 1 фонда № 376 дела под № 19295 не существует, фактически это дело под № 19245. Выяснилось, что ошибка вкралась в следствии неправильно прочитанного номера дела.

В 2022 г. была составлена новая опись № 1 фонда № 376 “Описания деканатов Виленской римско-католической епархии“. В фонде № 376 имеется одна опись.

Итого в фонде № 376 „Описания деканатов Виленской римско-католической епархии“ имеется 12 единиц хранения, хронологические рамки которых охватывают 1804 г.

Первая опись фонда № 376 „Описания деканатов Виленской римско-католической епархии“

Недостатки и неточности в описании дел дополнительного рукописного каталога Н. Горбачевского явились стимулом для исследований Древних актов. При составлении в 2022 г. новой описи № 1 фонда № 376 „Описания деканатов Виленской римско-католической епархии“ были проведены следующие работы:

1. проверка наличия и физического состояния дел;
2. фондирование;
3. уточнение хронологических рамок документов;
4. составление заголовков дел на литовском и русском языках;

5. перешифровка дел.

В результате проверки установлено, что в описи № 1 фонда № 376 “Описания деканатов Виленской римско-католической епархии“ имеется в наличии 12 единиц хранения. Все дела в новосоставленной описи № 1 получили новые инвентарные номера. Рядом указаны и старые шифры дополнительного рукописного каталога Н. Горбачевского.

Все дела описи № 1 фонда № 376 состоят из одного типа документов. Это описания приходов двенадцати деканатов Виленской епархии: Побойского, Виленского, Радуньского, Ковенского, Троцкого, Ошмянского, Свирского, Браславского, Купишского, Вилкомирского, Минского и Радошковичского. В них представлены данные о приходах 221 римско-католических костелов. В каждом отдельном деканате было разное количество приходов: от 12 приходов в Радуньском до 29 приходов в Браславском деканатах. Все дела являются копиями документов, оригиналы которых были составлены в 1784 г.

Описания приходов Виленской епархии является бесценным источником для исследования истории и краеведения населённых пунктов Литвы. Названия местностей и водных объектов в них упоминаются впервые или до сих пор были неизвестны.

Важно отметить, что кроме дел фонда № 376, в Литовском государственном историческом архиве, в описи № 1 фонда № 694 „Управление Виленской римско-католической епархии“, в начале XXI в. было обнаружено несколько оригиналов описаний деканатов Виленской римско-католической епархии.

В 3 дела упомянутого фонда входят подлинные, составленные приходскими священниками, описания приходов 248 костелов. По мнению исследователей, обнаруженные дела являются вторыми экземплярами оригиналов описаний деканатов Виленской римско-католической епархии с 1784 г., которые остались в Литве и до 1945 г. хранились в архиве управления Виленской римско-католической епархии.

При составлении описи № 1 фонда № 376 нефондовых дел в ней не обнаружено. Особенности физического состояния дел указаны в графе примечаний таблицы описи № 1. Все документы описи № 1 написаны на польском языке. Также были составлены новые содержательные заголовки дел на литовском и русском языках, в которых перечислены все приходы, состоящие в каждом деканате и указаны листы их описаний в деле.

Всего в описи № 1 фонда № 376 „Описание деканатов Виленской римско-католической епархии“ имеется 12 единиц хранения, хронологические рамки которых охватывают 1804 г.

Отдел распространения информации
старший архивист

Александр Банюсевич

